

AZ ÖRÖKLÉSI JOG TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI SZEMPONTBÓL.*)

A magánjog intézményei közt nincs egy sem, mely társadalmi és gazdasági jelentőség tekintetében az öröklési joggal mérkőzhetnék. Nincs intézmény, mely oly híven tükrözné vissza valamely nép társadalmi szervezetét, gazdasági állapotát, sőt egész gondolkozás módját, mint épen az öröklési jog. De nincs is a magánjognak oly intézménye, mely által a törvényhozó oly messzemenő és mélyen érezhető befolyást gyakorolhatna a társadalom szervezetére, a gazdasági életre, ezek alakulására és fejlődésére, mint az öröklési jog által. Bármilyen a mai társadalom szervezete; a jövő társadalom azon eszme, azon gondolat szerint alakul, mely az öröklési jogon veres fonálként végigvonul. Midőn a törvényhozó az öröklési jogot szabályozza, nemcsak az illető egyes esetekben érdekelt feleknek szab törvényt, hanem a nemzetnek jelöli meg az irányt, melyben haladnia, a célt, melyet megvalósítania kell.

Nem csekély feladatot vállal tehát magára a törvényhozó az öröklési jog szabályozásánál. Súlyos és nagy felelősség ter-

*) Örömmel használjuk fel az alkalmat, hogy örökösödési jogunk kérdésében, mely gazdasági szempontból is oly kiváló fontossággal bír, tisztelt olvasóinknak Pólya úr alapos fejtegetéseit bemutassuk; szükségesnek tartjuk azonban megjegyezni, hogy nézetünk nem mindenben egyezik tisztelt munkatársunk nézetével. Elvben mi sem vagyunk barátai a földbirtok megkötöttségének, de ahol a gazdasági érdekeknél is fontosabb nemzeti érdekek szólnak mellette — s hogy ilyenek fenn nem foghatnának, arról szerző érvelései nem győznek meg bennünket — az elvet, szerintünk, nem lehet, nem szabad egész szigorában keresztülvinni. Ezért nemcsak az utóörökösödést, hanem a tényleges viszonyokhoz helyesen alkalmazott hitbizományt sem ítéljük el. Hogy a hitbizományok a birtokoknak oly nagymérvű tömörülését idézhetnék elő, mint Pólya úr állítja, azt viszonyaink közt határozottan tagadjuk s meg vagyunk győződve, hogy az általa javasolt állagörökösödés több egyént zárna ki a birtoklásból, mint a hitbizományok. A birtokok túlságos elaprózása, melynek megakadályozására az állagörökösödés szolgálna, különben is kevésbé fenyegető veszély, mint a régi

heli, mert nem csak a jelen, hanem a nemzet jövője forog kérdésben. Nem csak a jelen szükségleteit tartozik kielégíteni, hanem a jövőt köteles biztosítani. Világos képet kell tehát magának alkotnia annak a társadalomnak szervezetéről, melyet megvalósítani akar. Jólmeg kell fontolnia, át és át kell gondolnia a létesítendő társadalomnak összes előnyeit és hátrányait. Nincs az a társadalom, melynek ne volnának fény- és árnyoldalai. Ezért tehát minden igyekezetét és törekvését oda kell fordítania, hogy a jövő társadalomnak minél több fény- és minél kevesebb árnyoldala legyen. Azonban erre csak úgy lesz képes, ha teljesen átérzi nemzetének nemcsak jelen, hanem jövő szükségleteit, ha mintegy látnoki szemmel benéz, behatol a jövőbe, ha számbaveszi és megfontolja mindazokat az eshetőségeket, melyekkel a nemzetnek valaha meg kell küzdenie, és a mely küzdelmekből kell, hogy diadalmasan kerüljön ki. S ha a törvényhozó a jövőre gondol s nemcsak a muló érdekeket és szükségleteket tartja szemelőtt, kell hogy magát távol tartsa minden oly áramlattól, melyet csak pillanatnyi, többnyire csak képzelt érdekek szültek, és kell, hogy mentessé tegye magát minden befolyástól, melyet a hagyományos osztályérdekek gyakorolhatnának, melyek koránt sem azonosak a nemzet érdekeivel. Habár a törvényhozónak soha sem szabad arról megfélekeznie, hogy nem egyesek vagy osztályok érdekeit képviseli, e kötelességét különösen akkor nem tévesztheti szemelőtt, midőn az öröklési jogot szabályozza. Egyesek eleshetnek, elbukhatnak, a nemzetnek élnie és ha élni akar, fejlődnie is kell. Egyesek miatt a nemzet jövőjét tenni kéteszé, sőt esetleg feláldozni, nem csak erkölcsi kötelességszegés, hanem a legsötétebb rövidlátás.

birtokos osztály deposedálása s pótolhatná a nemzetiségünk és államiságunk fentartásának nagy feladatában a valódi arisztokrátiát, a mesterségesen teremtett paraszt-arisztokrátiát! Pólya úr javaslata, hogy az ötven holdat meg nem haladó tanyai birtokot az elhunyt legidősebb fia örökölje, határozottan ily paraszt arisztokrácia keletkezéséhez vezetne s ha következetesek akarnánk lenni, az állagörökösödést ki kellene terjeszteni a tagosítatlan úrbéri telkekre is, mert az, hogy azoknál ne parcellák hasítottassanak szét, hanem a külön-külön parcellák jussanak az egyes örökösöknek, a dülők szerinti vetés forgók miatt — melyeket a mezőrendőri törvényjavaslat is fentartani kíván — képzelhetetlen s csakis a tényleges viszonyok nem ismerése mellett ajánlható. De hová vezetne a kisbirtok ezen megkötöttsége? A birtokosok száma, a helyett, hogy a szaporodó népességgel együtt emelkednék, rövid időn ijesztő mértékben csökkennes ha tudjuk, hogy a tulajdon, ha még oly talpallatnyi is, mily erős kapocscsal fűzi az embert a haza földjéhez, határozottan tiltakoznunk kell az oly intézmény ellen, mely a földmivelő népességnek épen legszamosabb osztályát tenné lassanként birtoktalanná. *A szerkesztő.*

Annak kimutatására, teljes világításba hozatalára, hogy az öröklési jog a társadalomtükre, nem kell valami mélyen a részletekbe bemenni. Teljesen elegendő, ha kapcsolatban a társadalmi szervezet fejlődésével, habár csak futólagos áttekintésre méltatjuk is az öröklési jog azon részének fejlődését, melyet törvényes öröklésnek szoktak nevezni.

A kezdetleges nemzetségi vagy szűkebb családi szervezeten alapuló társadalmakban a jogászok tanítása szerint csak törvényes örökösödés létezik. Soha ennél tévesebb tant nem hirdettek. Teljesen félreértették, helytelenül fogták fel a régi viszonyokat, melyeket összezavartak a mai állapotokkal. Azokban a kezdetleges társadalmakban örökösödésről még csak szó sem volt, szó sem lehetett, különösen nem a födbirtokban való örökösödésről, hiszen annak elő- és alapfeltétele: a magántulajdon hiányzott. Az akkori társadalmak vagyonának fő és legbecselesebb részét képező födbirtok nem egyes emberek, hanem a nemzetség, illetőleg család vagy község tulajdona volt. Község és család — ezt csak mellékesen jegyezzük meg — az itt tekintetbe vett társadalmakban azonos jellegűek. A községeket vérrokonok vagy a rokonságba befogadott idegenek alkották.

Midőn tehát a nemzetség, a család vagy község feje vagy valamely tagja elhalt, a túlélők korántsem léptek az elhunyt jogaiba és kötelességeibe, mint ez az örökösödés fogalmából folyik, hanem csakis az történt, hogy az elhunyt kilépett a tulajdonosok sorából, vagy más szóval, a tulajdonosok száma megfogyott. A födbirtok tulajdonosai pedig alig lehettek mások, mint épen csak férfiak, kik megfelelhettek e társadalmak fő kötelezettségének, nevezetesen a hadi kötelezettségnek. E kötelezettség azonban nemcsak teher, hanem egyszersmind jog volt és épen ezért azt csak a szabad ember teljesíthette.

Az ingókat illetőleg ugyan már ezekben a kezdetleges társadalmakban is fennállott a magántulajdon; de csak a tulajdonos haláláig. Amint a tulajdonos elhalt, az általa birt ingó vagyon szabaddá lett és azt bárki elsajátíthatta. A dolog természetében fekszik, hogy az elsajátítást azok vegezték, a kik az elhunyttal együtt laktak, mivel elhalálózásáról ezek értesülhettek legelőbb. S az akkori ingó vagyon változatosságban és jelentőségben még csak nem is mérkőzhetett a maival. Alig is állott az egyébből, mint rabszolgákból, házi állatokból és fegyverekből. A rabszolgát és az állatot sok tekintetben a közös födbirtok kiegészíté-

szító részének tekinthetjük. A rabszolga kint a közös birtokon dolgozott, az állat meg kint legelt a közös birtokon. Bajos lett volna az idegeneknek kiválasztani az elhunyt rabszolgáit és állatait.

Még akkor sem, midőn a kezdetleges, democraticusnak nevezett társadalmak egyeseknek a községből történt kiválása miatt több és több idegennek a községbe vagy a vérrokonságba való befogadása által felbomlásnak indult, midőn tehát a földbirtokba való egyéni tulajdon fejlődni kezdett és a földbirtok művelt része magántulajdonba ment át, még akkor sem lehetett szó örösödésről a mai értelemben. Egyrészt akkor még nem létezett a tulajdonnak mai jogköre. A mai felfogást az akkori mondhatnók általánosan érvényes viszonyokra alkalmazva és figyelmen kívül hagyva az egyes eltérő kivételes eseteket, az akkori viszonyokat, úgy jellemezhetjük, hogy a földbirtok művelt területe átment magánhasználatba, de még megmaradt közös tulajdonnak. Másrészt és ebben gyökeredzenek a különös viszonyok, melyeknél már inkább szólhatunk magántulajdonról a mai értelemben, a szabadság elő- és alapfeltétele a vagyon vagy az akkori fogalom szerint a földbirtok vala. Kinek nem volt földbirtoka vagy földbirtokát elvesztette, elvesztette egyszersmind szabadságát. A fiúgyermeknek tehát szükségképen és az akkori társadalmi viszonyok és felfogás folytán egyenlő részben is kellett részesülnie apja földbirtokában, nem így a leánygyermeknek, ki különben sem felelhetett meg a szabadsággal járó védkötelezettségnek. A leánygyermek a földbirtokban vagy semmi vagy a fiúgyermeknél csak kisebb részt és osztályt kapott.

Midőn teljes kifejlődésre jutott az a társadalom, mely a földesuri vagy inkább használt kifejezést alkalmazva, a hűbéri rendszeren, a felül- és alárendeltségen, függőségi viszonyokon alapult, midőn a földbirtok már nem csak tulajdont és szabadságot, hanem méltóságot és hatalmat is adott, midőn tehát a társadalom aristocraticus, osztályokra tagolt szervezetet nyert, az egyenlő osztályelvet nem lehetett fentartani, mert nem lehetett a földbirtokkal járt méltóságot és hatalmat megosztani. A méltósággal és hatalommal együtt a földbirtok is szükségképen *egyre* szállt által még azért is, mivel ha megosztják a földbirtokot, a birtokos elveszti vala azt az anyagi erőt, melyen hatalma nyugodott, és a mely nélkül azt fentartania sem lehetett. S a méltóság és a hatalom örököse, ha a bonyodalmakat kikerülni akar-

ták, alig lehetett más, mint az elsőszülött. — A földbirtokban való öröklésnél az elsőszülöttség rende a legnagyobb elterjedést Nagy-Britániában nyerte, hol is az Kent grófság és egynémely hely kivételével, hol fentartattak a családi szervezet u. n. öröklési joga: a fiugyermekek elsőbbsége és egyenlő osztálya, általánosan érvényes joggá lett. Nagy-Britániában fejlődött is ki az aristocraticus tagolat a legmerevebben. Csak az elsőszülött fiu, ki apja földbirtokát és méltóságát örökli, viseli apja nevét, melyet neki a méltóság kölcsönöz. Már a másodszülött sem apja nevét nem viselheti, sem társadalmi állásának és rangjának nem részese. Az apa állásánál és méltóságánál fogva lehet angol főúr, a másodszülött fiu azonban csak közönséges halandó, kinek katonai vagy polgári állás után kell néznie, ha meg akar élni. Franciaországban az elsőszülöttség csak a magasabb osztályokban és ezek földbirtokát illetőleg vált érvényes joggá. A francia nemesség büszkesége zárta ki, hogy az érvényre jusson a roturier birtokban, mely nemkülönbség nélkül egyenlő osztály alá esett. Németországban is elterjedt az egyéni örökösödés rendje. Itt már nem szoritkozott egyedül a nemesi birtokra, mint Franciaországban, de nem is vált oly általánossá, mint Nagy-Britániában. Nálunk a földesuri rendszer nem tudta az egyéni öröklést érvényre juttatni. Magasabb társadalmunknak: a nemesek osztályának nem is volt meg az a szervezete, melylyel birt vala az angol, a francia vagy német. Törvényeink a nemesek-jogait illetőleg különbségeket nem ismertek. Általában a földesuri rendszer nem vezetett nálunk arra a széttagoltságra, melyet az a nyugat európai nemzeteknél eredményezett. Nem vezethetett pedig különösen azért sem, mert nálunk nem járt a földesuri rendszer a közszabad vagy köznemes osztály jogainak megfosztásával. Hogy a köznemes osztály magát fentarthatta, ez hazánk helyzetéből folýt. A folytonos harczok, melyeket külellenség ellen, a nemzet jogainak megvédésére kellett folytatni, nem engedték meg a közszabadok elnyomását. Hazánk u. n. öröklési jogában tehát fentartotta magát a régi nemzetségi és családi öröklési jog, a végrendelkezés mondhatnók teljes hiánya, az egyenlőtlenség fiuk és leányok közt, de a teljes egyenlőség a fiuk közt.

A földesuri hatalmat, az ez által teremtetett nemzeti széttagoltságot megtörte a királyi hatalom és jogkör tágulása és az ezzel együtt járt állameszme kifejlése és érvényre jutása. Angliában a régi földesurak, e kis-királyok egykori hatalma parlamenti

méltósággá lett. Franciaországban a hatalmas földesurak eltörpültek udvari nemességgé. Itt már az »ancien régime« alatt kifejlődött az állampolgárság, csak hogy ezt még számos előjog és kiváltság zavarta. A forradalom csak az előjogokat, a kiváltságokat törülte el s befejezte a művet, mely a királyi hatalom terjedésével indult meg. Teljesen megszűnt az a társadalmi tagolat és osztályszervezet, melynek a földesuri hatalom adott létet, és a melyet még csak az előjogok és kiváltságok tartottak fenn. A forradalommal már teljesen és tisztán jutott érvényre az állampolgárság.

A király hatalma gyarapodását csakis a mindinkább megerősödött polgárságra támaszkodva érthette el. A vagyonszámvált, a hatalma teljét érző polgárság törte meg a királyi hatalom tultengését, rombolta szét az osztályszervezetet. Nem csoda, ha ez a maga öröklési jogát az összes gyermekek közt való egyenlő osztályelvvvel juttatá érvényre.

A francia forradalom befolyása alól magát teljesen egy nemzet sem vonhatta ki. Az osztálykülönbségek, melyek a régi földesuraságtársadalmiszervezetén alapultak, nagyban és egészben mondanók mindenütt megdőlték. Az egyéni szabadság és jogegyenlőség nagy és igaz elvei, habár nincsenek is mindenütt megvalósítva, habár sok helyütt teljes foganatosíttatásuk és érvényre juttatásuk nagy akadályokba ütközik, mindazonáltal mindenfelé és mindenütt hóditottak. Nagy-Britanniában mind erősebben ostromolják a földbirtok öröklésében tulajdonképen csak elvileg fennálló elsőszülöttségi jogot. Németország nagy vidékein inkább megszokás, mint a törvény erejénél fogva még fennáll ugyan a földbirtokban való egyéni öröklés, de már az osztályban mindenütt érvényre jut az egyenlőség elve.

II.

Korunk társadalmi szervezete, bármilyen legyen is egyébként az illető államok politikai alkata, a műveltebb és előhaladtabb államokban az egynejlőségen, a magántulajdonon, a szabad szerződési jogon és a jogegyenlőségen alapul. — S azt hisszük, hogy e négy nagy alap- és sarkelven fog nyugodni minden ellentörekvés daczára a későbbi társadalom is, annyira mélyen be vannak ezek vésve az emberi kedélybe és természetbe. A társadalmi politikában mindenesetre e négy nagy elv fentartása és teljes megvalósítása képezi a conservatismust, azoknak megtámadása,

más akár régibb, akár újabb, már létezett vagy nem is létezett irányokba való terelése, avagy az azokkal ellenkező intézmények fentartása pedig a felforgatási elvet. Társadalom-politikai szempontból a mai társadalmi rendnek ellenségeit kell látnunk éppen úgy a feudalizmusban, mely a régi társadalmi tagolatot szeretné fentartani vagy ismét érvényre juttatni, mint a socialdemocratismusban, a communismusban, a nihilizmusban s hasonló törekvésekben, melyek a mai társadalmi rendet egészen fel akarják forgatni. Sőt bátran mondhatjuk, hogy a feudalizmus, mely különben is szeret kaczerkódni azokkal az elemekkel, melyek a mai társadalmi rendet szétrombolni akarnák, csak a communisticus törekvések malmára hajtja a vizet.

A feudális elv és osztálytagolat, mely csak most járta le magát, kevésbé megvalósítható álmoképül jelentkezik a communismusnál, melynek egykori fennállásáról az emberek már rég megfeledkeztek. Máskülönben a communismus, mely az egyén megsemmisülését, a vak és feltétlen engedelmességet feltételezi azért is könnyebben megvalósítható, mivel az előfeltételeknek hatalmas támpontul szolgál napjaink általános védkötelezettsége és a katonai szervezetben nélkülözhetlen vas fegyelem s a felsőbb parancsának való feltétlen meghódolás. Kedvez a communismusnak még az a tény is, hogy mai gazdasági szervezetünk, mely a nagyban való termelésnek kedvez, feltételezi és nélkülözhetlenné teszi a társulást és a szövetkezést. A szövetkezetnek, különösen a termelő-szövetkezetnek egyik elő- és alapfeltétele és ebben is közeledik a communismushoz, hogy az egyének magukat feltétlenül alárendeljék a szövetkezet élén álló igazgató rendeleteinek és intézkedéseinek, mert ha ezt nem teszik, ha mindenki csak parancsolni, engedelmeskedni pedig senki sem akar, a vállalat csakhamar tönkre megy s a szövetkezet nem csak célját tévesztette, hanem mérhetlen kárt okozott.

Ha a mai társadalmi szervezet legfőbb alapelveit vizsgáljuk, azok közt az első és kiváló helyet az egynejség és az ezen alapuló család foglalja el. Ez képezi nemcsak művelődésünk, társadalmi rendünk, hanem gazdasági életünk és fejlődésünk sarkoszlopát.

Ha valaha sikerül e sarkoszlopot megdönteni, az intézmények sorából az egynejséget és a családot kiirtani és helyébe a nőközösséget léptetni, a communismus nem lesz többé álmokép, hanem tény. A communisticus törekvések ellen a legalkalmasabb

védeszköz épen a családnak a maga tisztaságában, a maga egyszerűségében, polgárius színezetében való fentartása.

A magántulajdon nemcsak társadalmi tényező, hanem kiváló gazdasági jelentőséggel is bír. Gazdasági haladásunkat, mindazokat a nagy vívmányokat, melyeket korunkban a gazdasági élet minden terén elértünk, kizárólag a magántulajdonnak köszönhetjük. Az emberek kebelében mélyen be van vésve az önérdék, melynek gyökerét nem annyira az ember énjében, mint inkább családi érzetében kell keresnünk. Az ember önmagáért és családjáért szívesen és készörömezt feszíti meg erejét, tűr önmegtagadást, sőt nélkülözést. De hogy az ember idegenekért is épen úgy megértesse magát mint a maga és családja jóvoltáért és haladásáért, azt nem igen várhatjuk. De a magántulajdon csak akkor gyakorolhatja azt a varázshatást, »mely sziklákat is virágzó kertekké alakít«, ha együtt jár a szabad rendelkezési és intézkedési joggal, ha a tulajdonos kezei nincsenek megkötve, ha szabadon érvényesítheti a maga sajátos egyéniségét. Társadalmi rendünk harmadik alapfeltétele: a szerződési szabadság tulajdonkép a magántulajdonból folyik, azzal él és azzal bukik.

Ha pedig a magántulajdon társadalmi rendünk egyik elő- és alapfeltétele, a lehetőséget tulajdon szerzésére mindenkinek nyitva kell tartani. A tulajdon szerezhetségéből nemcsak hogy nem szabad senkit sem kizárni, hanem gondosan kerülni kell minden oly intézményt, mely a tulajdon szerzése elé akadályokat gördít, vagy azt épen lehetetlenné teszi.

A jogegyenlőség kizárja a rend- és osztálytagolatot a társadalomban, természetesen a családban is, melyben a társadalom szervezete gyökeredzik.

A jogegyenlőséget azonban nem szabad a viszonyok egyenlőségével összezavarni. Míg a jogegyenlőség, melyen az állampolgárság alapul, az emberek anyagi és szellemi képességét fokozza és edzi, azokat folytonos haladásra ösztönzi és kényszeríti, mert nyitva áll előttük minden pálya és minden tér, addig a viszonyok egyenlősége épen az ellenkezőt idézi elő, az emberekben elől minden haladási vágyat és törekvést. A ki tudja és érzi, hogy azokból a szűk, korlátolt viszonyokból, melyek közt él és mozog, soha ki nem vergődhetik, még szükségét sem érzi annak, hogy önmegtagadást gyakoroljon, erejét és képességét jobban megfeszítse, mert neki mit sem használnának, későbbi élete folyamát sem könnyebbé, sem kényelmesebbé nem tennék.

Józanul nem is lehet a viszonyok egyenlőségét követelni, sőt az anyagi és szellemi haladás érdekében feltétlenül szükséges, hogy a társadalmi szervezetben épen anyagi téren bizonyos fokozatok legyenek, hogy az emberekben ébren és elevenen tartsák a haladási vágyat. Két érzelem él az emberekben, melyek mig szenvedélyekké nem fajulnak, a haladás csiráját hordják méhökben. Az egyik az irigység, mely mindig felfelé tekint, mely az embert folytonosan ösztönzi, hogy haladjon és törjön előre, hogy ő is épen oly jólétnek, oly hirnévnek, közbecsülésnek örvendhessen, mint a nála magasabban álló; a másik a félelem, mely mindig lefelé néz, mely az embert mérsékletre, helyes gazdálkodásra inti, mert különben bekövetkezik a kikerülhetlen süllyedés.

A társadalmi fokozatok közt azonban nem szabad tátongó ütnök lenni, melyet csak ritkán sikerül egyes embernek áthidalni. Az eszményi társadalmi szervezet, mely felé törekedni kell, mely a mai társadalom fenmaradását biztosíthatja, rázkódásoktól megóvhatja, abban áll, hogy a legmagasabb fokozaton állók is kénytelenek legyenek a nemzet munkájában résztvenni bizonyos mérsékelt életmódot folytatni, de a legalsóbb fokozaton levők se legyenek pusztá állati tengéletre korlátolva, hanem élvezhessék az élet némi kényelmeit is. A leghelytelenebb és a legveszélyesebb az a társadalmi szervezet, melyben minden átmeneti fokozat nélkül, fent pazar fény, lent pedig nyomor és inség honol, melyben fent az élet könnyelmű felfogását, csak az élvehajhászását látjuk, lent pedig az élet nehéz terhét, a kétségbeesést érzik s a melyben végelemezésben mindenki csak az anyagi élvezek keresésébe süllyed és merül el.

III.

Világosan és tisztán körvonalozva állanak immár előttünk az eszmék és elvek, melyeken öröklési jogunknak alapulnia kell. Ezek nem ellenkezhetnek azokkal a sarkelvekkel, melyeken mai és kétségtelenül jövő társadalmi rendünk is nyugodni fog. Az öröklési jogban kifejezésre kell jutnia a jogegyenlőségnek. Továbbá nem szabad kötöttséget létesítenie, nem szabad azt eredményeznie, hogy a tulajdonszerzés akadályoztassék vagy épen lehetetlenné tétessék. Végre nem járhat azzal a hatással, hogy az örökös, tehát a mindenkori tulajdonos szabad intézkedési jogában akadályoztassék, sőt megbéníttassék.

A jogegyenlőséggel határozottan ellenkezik az egyéni örök-

lés, jelentkezzék az bármily alakban is, állapittassék meg akár az elsöszülöttség, akár a legidösebb, akár a legifjabb gyermek vagy családtag egyedüli és kizárólagos öröklési vagy utódlási joga. A jogegyenlőséggel, de a családi érzettel is ellenkezik, ha a férfiág a nőiág fölött előnyben részesítettik. A szülő gyermekeit egyformán köteles szeretni, azok mindegyikének fentartásáról, haladásáról és boldogulásáról egyformán tartozik gondoskodni, nem szabad tehát neki gyermekei között különbséget tennie. Ezt követeli az erkölcs szava is. Hiszen a szülök adtak létet és életet mindegyik gyermeköknek. A jogegyenlőségből azonban még koránt sem folyik az osztályegyenlőség, sőt éppen ez számos esetben a jogegyenlőség megsértésére vezethet. Nem téveszthetjük ugyanis szem elöl, hogy a viszonyoknak azt az egyenlötlenységét, melyet a nagy társadalomban láthatunk, és a mely egyszerűen abból folyik, hogy az emberek testi és szellemi ereje és képessége nem egyforma, a kisebb társadalomban, még a legszűkebb családban, melyet a szülök és gyermekek alkotnak, is megtalálhatjuk. A testileg vagy szellemileg tehetetlen gyermek csak nem eshetik egy tekintet alá azzal a gyermekkel, ki a testi és szellemi erő és képesség egész teljével dicsekedhetik. Nem jöhet egy vonalba az a gyermek, ki koránál fogva még keresetképtelen, azzal a gyermekkel, ki már magáról gondoskodhatik. Hason eseteket a végtelenig lehetne folytatni.

A végrendelkezési jog, habár látszólag a rendelkezési vagy szerződési szabadságból folyik, nézetünk szerint még sem ennek köszönheti létét, hanem onnan ered és abban gyökeredzik, hogy a törvényhozó teljesen képtelen a jogegyenlőség erkölcsi követelményeinek mindenekben eleget tenni. Nem veheti számba mindazokat az eseteket, melyekben az egyenlőség elve nem jog többé, hanem merő igazságtalanság, a jog és méltányosság kirivó megsértése, lábbal tapodása. A szülöknek engedett végrendelkezési jog éppen arra szolgál, hogy azokat az egyenlötlenégeket, melyeket gyermekei közt a természet létesített, tehetségökhöz képest s a mennyire ezt anyagilag általában lehet, kiegyenlitsék. A szülök a legjobban tudják és a legjobban ismerik gyermekeik képességeit, hiányait és hibáit. S éppen mivel a végrendelkezési jog erkölcsi követelmény, nem fajulhat erkölcstelenséggé, nem mehet addig, hogy az minden családi kapocs, minden szülői kötelezettség megsértésére vigyen akár az által, hogy idegen jusson az örökségbe, akár csak az által is, hogy egy vagy több gyer-

mek, kik iránt a szülők majomszeretettel, különös hajlammal viseltetnek, jusson az egész vagyon vagy tulnyomó részének örökségébe, míg a többi gyermek üresen és mint idegen, minden támasz nélkül, küzdve az élet nehéz és terhes gondjaival, távozzon el a szülői hajlékból. A korlátlan végrendekezési jog ott találja meg véghatárát, hol az szoros családi kötelezettségeket, melyeknek az élők is eleget tartoznak tenni, sért.

Még ha a végrendeleti szabadságot a tulajdonjogból és a szabad intézkedési jogból folyóknak tekintjük is, még akkor sem szabad és nem lehet annak korlátlan hatalmat tulajdonitanunk. Hol létezik és létezhetik általában korlátlan tulajdonjog vagy korlátlan intézkedési szabadság? A tulajdonjognak, épen úgy mint a szabadságnak vannak korlátjai, ha másban nem, harmadik személyek hason jogában. Ha pedig ezek szükségképen korlátoltak, hogyan lehet a végrendeleti szabadságnak esetleges jogi, különösen tartási kötelezettségek sérelmével is korlátlanságot tulajdonitanunk?!

Fejtegetéseinkből teljesen világos, hogy a helyesen felfogott családiasság kizárja egyrészt a kizárólagos törvényes öröklést és másrészt a korlátlan végrendekezési jogot. Az az elv, hogy a szülők vagyona szükségképen és teljesen átszálljon a gyermekekre, családiasság szempontból még azért sem helyeselhető, mivel a szülői vagyon biztos birtoka a magasabb körök számos ifjút kitenne mindazoknak a kisértéseknek, melyeknek a vagyonos ifjak az életben különben is ki vannak téve. Ha a vagyon egykori biztos birtoka nekik még az anyagi eszközöket is megszerzi, melyekkel szabadon átengedhetik magukat ifju hevőknek és szenvedélyöknek, az erkölcsi elsatnyulás, majdan az anyagi tönk el nem maradhat. S ha a magasabb, vagyonosabb osztályokban lazák az erkölcsök, még inkább meglazulnak azok az alsóbb különösen a legalsóbb osztályokban, melyeknek szellemi élete, magasabb felfogása az életről vajmi csekély.

Az öröklési jognak tehát szükségképen az örökhagyónak köteles részek által korlátolt végakarátán kell alapulnia. S csak ha végrendelet nincs, léphet közbe a törvény a maga örökösödési rendével, mely a jogegyenlőségből kiindulva, mint már mondtuk, máson mint a számtani egyenlőség elvén nem igen alapulhat, mert nem veheti tekintetbe mindazokat az eseteket, melyekben az egyenlőség elve tulajdonkép sérti a jogegyenlőséget.

Bé nem látjuk azonban, hogy a törvény mért nem vehetne figyelembe egyes különösen kirívó eseteket, melyekben az egyenlőség alkalmazásának jogtalansága és igazságtalansága kézen fekszik. Az állam különös védelemben és támogatásban részesíti a neveletlen kiskorúakat s azokat, kik akár testi, akár elméleti fogyatkozás miatt önmagukról nem gondoskodhatnak. Ezek javára szükségképen nagyobb osztályrészeket kellene biztosítani, sőt a törvény megállapíthatná, hogy oly esetben, midőn neveletlen vagy testi vagy elméleti fogyatkozás miatt keresetképtelen gyermek már nagykorú keresetképes gyermekkel együtt örökösödik és a vagyon csakis annyi, hogy azzal legföllebb a neveletlen vagy keresetképtelen árva tartását és nevelését lehetne biztosítani, a nagykorú gyermek csak abban az esetben bocsátható osztályra, ha biztosítja a kiskorú illetőleg keresetképtelen tartását és nevelését. Viszont azonban a nagykorú javára biztosítani lehetne a testvére után való örökösödési jogot, ha ez nagykorúságának elérése illetőleg gyermek hátrahagyása nélkül halna el. A távolabbi rokonok örökösödésénél ugyanezeket az elveket kellene alkalmazni.

IV.

Habár némileg az ismétlés hibájába is esünk, azért mégis újabbán ki kell emelnünk, hogy az öröklési jogban társadalmi szempontból érvényesülnie kell első sorban az örökhagyónak csakis köteles részek által korlátolt végakarátának, ennek hiányában az egyenlőség elvén nyugvó törvényes örökösödésnek. Az öröklési jogból kizárva kell maradniok mindazoknak az intézményeknek, melyek az örökösre jutott vagyont a szabad forgalomból kivonják, azt megkötik. Kizárva kell tehát lenniök a hitbizományoknak és az utóörökösödésnek.

Az általunk felállított alapelvek nem állanak vitatlan. Ostromolják azokat a vagyon természetéből vett érvekkel. Megtámadják azokat nemzetiségi és általános politikai indokokból.

Első sorban nézzük azokat az érveket, melyeket a vagyon természetéből folyólag hoznak fel egyrészt a törvényes örökösödésben érvényre jutó egyenlőség, valamint a köteles rész ellen, mert végelemezésben a két intézmény ellen felhozott érvek azonosak, és másrészt a megkötöttség, lényegileg a földbirtok megkötöttsége mellett. A földbirtok sajátságából akarják különösen következtetni, hogy az általunk felállított elvek káros gazda-

sági s társadalmi eredményekre vezetnek. A földbirtok természetéből folyólag követelnek épen a földbirtok javára külön, az általánostól eltérő örökösödési rendet. Midőn a kérdés gazdasági oldalát tekintjük, előtérbe lép az osztály és annak minősége. Az osztály lehet természetben való osztály és lehet értékosztály. A természetben való osztály a földbirtokra való tekintettel lehet birtok vagy földdarab (parcella) osztály. Ezek jelentőségét itt nem részletezzük, csak kiemeljük azokat, mint olyanokat, melyekre különös sulyt kell fektetni.

Mi a dolgok oszthatóságát illeti, tudjuk, hogy azok vagy egyáltalában oszthatatlanok vagy csak viszonylag oszthatatlanok, vagy alakjuk és rendeltetésök minden változása nélkül bátran eloszthatók. A teljesen oszthatatlan illetőleg osztható dolgokhoz tartoznak az ingók, továbbá az épületek, szóval mindazok a tárgyak, miket a közgazdaság kifejezését használva, tőkének nevezünk. A földbirtok ellenben viszonylag oszthatatlan, a mennyiben az osztály által vagy bizonyos mívelési ág gyakorlására vagy gazdasági mívelésre általában képtelenné tétethetik.

Míg a tőkét tetszés szerint a végtelenségig lehet szaporítani, a föld általában, de különösen a haza földje adott mennyiség. Munka és tőke segítségével termelőképessé tétethetnek ugyan egyes addig nem használt területek, de ez a szaporítási lehetőség is véget ér a haza határán. Gyarapítható továbbá munka és tőke felhasználásával a földbirtok hozadéka, de ennek is vannak határai. A mezőgazdasági termelés soha sem emelkedik arra a magas fokra, melyet az iparos termelésben el lehet érni. Egy aránylag szűk kis területen felállított gyár egy egész nagy nemzetet képes iparczikkével ellátni, de kizártnak tekinthetjük azt, hogy egy ugyanoly nagy területen üzött mezőgazdaság egy egész nemzet vagy csak egy nagyobb vidék vagy akár csak egy község élelmi szükségletét is fedezhesse.

Nem mellőzhetjük az ipar, különösen a gyárpar és a mezőgazdaság közt fenforgó különbségeket. A gyárpar nemcsak tartozik, hanem teljesen alkalmazkodhatik is a piacz igényeihez, termékeit az izlésnek és a szükségletnek megfelelőleg változtathatja, sőt még az sincs kizárva, hogy a gyár, habár átalakításokkal és természetesen veszteségekkel is, egészen más gyártmányok előállítására használtassék fel, mint a melyek abban előbb termeltettek. A mezőgazdaság azonban kötve van és bizonyos korlátok alól teljesen soha sem szabadulhat fel. A talaj és éghaj-

lati viszonyok elhatározók az országban folytatható mezőgazdasági termelés minősége iránt. A talaj és éghajlati viszonyok okozzák, hogy bizonyos földbirtok csakis bizonyos meghatározott mivvelési ág gyakorlására, például erdészetre, legeltetésre, szántásra alkalmas. A mezőgazdaság, különösen a földmivvelés, már a talaj kimerülésének megakadályozására is okvetlenül megkövetel bizonyos tervszerűséget, előre megállapított s tervszerűleg is végrehajtott forda-rendszert s már e miatt sem alkalmazkodhatik teljesen a piacz igényeihez, mivel nem változtathatja tetszés szerint a veteményeket, a termelési ágakat. A kötöttségnél fogva a gazda kénytelen oly termelési ágakat is folytatni, melyek nem jövedelmeznek vagy épen veszteséggel járnak és csak más termelési ágak folytathatása miatt szükségesek. A mezőgazdaság helyes és okszerű gyakorlása feltételezi, hogy a gazda teljesen ismerje az általa művelt birtok tulajdonságait, melyekhez a gazdaság vitelében alkalmazkodnia kell, tehát mintegy megköveteli ugy a birtokban mint a birtokcsban való állandóságot.

A tőke és a földbirtok közt fenforgó, a fentebbiekben körvonalozott különbségekből kiindulva, vitatják, hogy a tőke és a földbirtok nem eshetik azonos örökösödési rend alá és a földbirtokra külön, az általánostól eltérő, a földbirtokot a változásoktól óvó vagy biztosító örökösödési rendet kell megállapítani. Különösen a földbirtokra való tekintettel támadják meg az egyenlő és különösen a kényszer vagy természetben való osztályt. A földbirtokra való tekintettel majd a korlátlan végrendelkezési szabadságot, majd a német állagörökösödési rendszert, majd a hitbizományt vagy mint családi hitbizományt vagy mint utóörökösödést követelik.

Ha elfogulatlanul tekintjük a tőke és a földbirtok közt kétségtelenül fenforgó különbségeket, nehezen találhatunk helyes indokot arra nézve, hogy mért kellene a földbirtokban kötöttséget s azt illetőleg az általános öröklési elvektől eltérő külön örökösödési rendet létesíteni. A földbirtok viszonylagos oszthatlansága még korántsem indokolja, hogy a földbirtok illetőleg a birtok általában osztály alá ne kerüljön, csak annyit tesz szükségessé, hogy az osztály el ne fajuljon, az ne váljék parcellás osztálylyá, vagy hogy osztályt állapítson meg és követeljen ott is, hol az csak valamely mivvelési ág romlásával járhatna. A birtokosztályt vagy más szóval birtok-kisebbedéseket nem csak társadalmi, hanem tisztán gazdasági érdekek is követelik. Ha a

birtokok állandók és változatlanok maradnak is, a szaporodó népességhez viszonyítva, tulajdonkép mindég kevesebb-kevesebb lesz a par excellence tulajdonos, ki a haza földjét bírja s ennek bírása által erős kötelékekkel van a haza földjéhez fűzve. A gazdasági élet minden haladásával és fejlődésével a birtokoknak, nem nézve egyéb okokat, már csak a termelés fokozása és változatosabbá tétele miatt is kisebbedniök kell, mivel annak elérésére több tőkét és munkaerőt kell befektetni, illetőleg fordítani.

Még abból, hogy a mezőgazdaság megkövetel bizonyos állandóságot, nem következik a birtokkötöttség, vagy hogy a birtok állandóan megtartsa jelen terjedelmét; abból legfőlebb csak az folyik, hogy a birtokegység ne zavartassék meg osztályok által és ez meg sem történik, ha abból csak részek daraboltatnak le. A kötöttség még koránt sem eszközli, hogy a birtok és a gazda mintegy összenőjön, hogy a gyermek folytassa az apa megkezdett művét, de bizonyos az, hogy akadályozza, hogy a birtok a szellemileg és anyagilag tehetősb gazda kezére kerüljön s ebben jelentkezik is főleg a kötöttség gazdasági hátránya.

Sőt épen abból, hogy a földbirtok viszonylag oszthatatlan, és nem szaporítható, csak termelése fokozható, folyik, hogy ugy társadalmi mint gazdasági tekintetből a földbirtoknak még egy részecskéjét, mi alatt azonban nem értjük az erdőt, mely egészen más szempont alá esik, sem lehet, de nem szabad, habár csak egy emberöltőre is kötötté tenni, a forgalomból kivonni, esetleg a művelésben való teljes állandóságra kárhóztatni. Mi sem akadályozza azonban, hogy egyes töke-fajok, különösen azok, melyek tulajdonképen nem tőkék, hanem csak tőkét képviselnek, akár örökkön-örökké leköttessenek, a forgalomból kivonassanak. Sem társadalmi, sem semmiféle közzgazdasági hátrány abból nem származhatik, ha például értékpapírok, bérházak vagy lakházak a forgalomból kivonatnak. A társadalmat, a közzgazdaságot épen semmit sem érinti vagy érdekli, hogy a szelvényeket a tulajdonos, a haszonélvező, vagy a letéthivatal metszi-e le és szedi be, épen ugy mint nem érdekli, hogy vajjon ki szedi be a házbért vagy lakik az illető házban.

A gyárosok, különösen a francia gyárosok, a korlátolt végrendelkezési joggal nincsenek megelégedve. Ők a dolog természetéből folyólag nem követelik és nem követelhetik a kötöttséget, hanem csak a korlátlan végintézkedési szabadságot igény-

lik. A gyár — mely alatt nem csak az épületet, hanem a felszerelést, a nyers és kész árukészleteket, követeléseket stb. kell értenünk — a dolog természetéből folyólag nem eshetik természetben való, hanem csakis értékosztály alá. Minden öröklés, melyben köteles részre jogosultak jutnak az örökséghez, veszélyezteti a gyár fenmaradását s e veszély annál nagyobb, minél több az örökös, különösen akkor, midőn a köteles rész nem a vagyonnak a gyermekek számára való tekintet nélkül megállapított hányadát teszi, hanem a gyermekekre szükségképen átszálló vagyონrész a gyermekek számával, mint például a francia jogban, növekedik.

A gyártulajdonos fia, ha az örökösök a gyárnak közös számlára való folytatása iránt egyességre nem jutnak, testvéreit kifizetni tartozik. Már erre való tekintettel is a gyáros bizonyos óvatossággal jár el, a gyárnak és a gyári üzemnek bizonyos korlátokat szab, abba nem fekteti be egész vagyónát s igyekezni fog a művét folytató gyermek érdekében külön vagyont szerezni és gyűjteni, hogy az a testvérek kifizetésében akadályozva ne legyen. A gyárt átvevő örökös a beruházásban, a gyári üzem terjesztésében szintén fészélyezve van, még pedig annál nagyobb mérvben, minél kevesebb egyéb tőke áll rendelkezésére, mivel az osztályos örökösöket kifizetheti. A francziák öröklési jogukból akarják levonni, hogy náluk a gyárak általában kisebbek, mint Angliában vagy az Egyesült Államokban, hol a korlátlan végrendelkezési jog érvényes. Ezekre az érvelésekre csak azt akarjuk megjegyezni, hogy egyrészt nem minden iparban előnyös a nagy gyári üzem, s hogy másrészt kedvezőtlen körülmények közt a nagy gyár hátrányosabb helyzetben van az aránylag kis gyárnál. — Czukorgyárainkat illetőleg például constataltott, hogy azok a cseh czukorgyárak ellenében azért is huzták a rövidebbet, mivel épen a nagyban való gyártásra voltak berendezve és a gépezetet sokkal nehezebben, nagyobb tőkevesztéssel lehetett megújítani, mint a cseh gyárakban és a termelést gyorsító javított gépek használata számos esetben épen az azzal járó nagy tőkevesztés miatt maradt el gyárainkban. — De a gyáros érdekében az általános elveket felforgatni épen nem szükséges, mivel mi sem akadályozza azt, hogy az örökösök a gyárt közös számlára tovább folytassák. Különben a teljesen korlátlan végrendelés és a kényszerosztály közt van középut: a mérsékelt korlátolt végrendelkezési jog.

V.

Tervezett öröklési jogunk ellen egyáltalán nem lehet a kényszerosztály vádját érvényesíteni, ettől nagyon is messze esik. Mellőzve a hitbizományt, mellőzve az utóörökösödést, melynek elsejét a törvényjavaslat érintetlenül hagyja, másodikat mintegy közhasználatra érvényre juttatja, a javasolt örökösödési rend akképen van szervezve, hogy az semminemű vagyon fennállását sem veszélyezteti. Mai, sőt jövő öröklési jogunk értelmében még inkább, a földbirtok, a gyár, az üzlet s általában minden oly vagyon, melynek együttmaradásához valamely érdek fűződik, átszállhat örökkön-örökké fiuról-fiura akár az első akár az utószülöttség rende szerint, vagy akármely más rend szerint, melyet a családi hagyomány megállapít, annyira távol áll mind a kettő a kényszer-osztálytól. A vagyon meg- és összetartása a mindenkori birtokos józan eszétől, gazdasági és gazdálkodási képességétől, továbbá attól függ, hogy ne mulasztja el a végakarathoz törvényes alakban való kijelentését.

Mellőzhetjük a ma fennálló jogot. Lássuk röviden miként tervezi az öröklési jogot a képviselőház igazságügyi bizottságának szövegezése. Feladatunk természetéből folyik, hogy ha csak elvekre szorítkozunk, minket nem a jogi constructio, az elvok alkalmazása az élet adott eseteihez, hanem csak maga az elv érdekel. Mi csak is azt vizsgáljuk, hogy a törvényjavaslatban tervezett öröklési jog mi befolyással lesz a társadalmi és gazdasági életre, ezért nem bocsátkozunk a részletekbe.

A törvényes örökösödés csak érvényes végrendelet, illetőleg öröklési szerződés hiányában áll be (10. §.). Az anyagi végrendekezési jogot csak a köteles rész korlátozza (110. §.). A köteles rész mennyiségétől és minőségétől függ, hogy vajon fenforog-e kényszerosztály vagy sem? — A szülők kötelesrészét mellőzhetjük, mert szabály, hogy a gyermekek örökölnék szülőiktől, nem pedig megfordítva. A házastársak köteles részét is figyelmen kívül hagyhatjuk, mivel ez a túlélő házastársnak csak haszonélvezeti jogot biztosít bizonyos vagyonrészre. Fontos és egyedül fontos tehát csakis a gyermekek illetőleg leszármazók köteles része. Más köteles részre jogosult rokont a törvényjavaslat — nézetünk szerint eléggé tévesen, mert a testvéreknek más köteles részre jogosultak hiányában, bizony lehetett volna némi kötelesrészt biztosítani, mert mégis csak visszatetsző, ha a gazdag testvér az esetleg szegénységgel és nyomorral küzdő, eset-

leg a társadalom segélyezésére és támogatására utalt testvéreknek egy fillért sem hagy — nem ismer.

A gyermekeket, illetőleg leszármazókat köteles rész gyanánt a nekik törvényes örökösödés esetén járó örökrész fele illeti meg (86. §.). Ezt a részt, ha csak az apa ellenkezőleg nem intézkedett, nem természetben követelhetik, hanem annak csakis értékét igényelhetik. A köteles rész tehát nem szorosán vett öröklési vagyis osztályhoz való jogot biztosít, hanem csakis követelési jogot állapít meg (70. §.). A köteles részbe azonban betudhatók, mit a gyermek az örökhagyótól ennek életében kiházasításul vagy hozományul, önálló háztartás berendezésére, üzlet vagy életpálya alapítására vagy folytatására, vagy hivatali állás elfoglalására kapott és a mit az örökhagyó gyermeke adósságainak kifizetésére adott. Másnemű adományok betudás tárgyául csak akkor szolgálhatnak, ha azokat az örökhagyó gyermeke a betudási kötelezettségnek okiratban való elismerése mellett kapta (46., 47., 68. §§.). Épen a kötelesrészre való tekintettel fontos még az az örökrész kiszámítása, melynek fele mint köteles rész követelhető. Irányadó az elhunyt után maradt hagyaték, mely kiegészítendő egyrészt a betudás tárgyát képező azokkal az adományokkal, melyekben öröklésre jogosultak részesültek és másrészt oly ajándékokkal, melyek nem tekinthetők alkalmiaknak (66. és 67. §§.). Minél azonban megjegyzendő, hogy ha a hagyatékba az ajándékozás is beszámíttatik, viszont az illető köteles részre jogosult köteles részébe szintén betudatik az általa kapott nem alkalmi ajándék, mely különben neki be nem számíttatható volt volna (68. §.).

Végintézkedés létében — kétségtelenül az apának sem birtoka, sem gyára, sem üzlete nem kerül osztály alá. A köteles részre utalt gyermek csak is a hagyaték értékének meghatározott hányadát követelheti. Nagy vagy kicsiny-e ez a hányad, és veszélyt-e ez az illető vagyon fentartását? Bátran mondhatjuk, hogy nem s különösen bátran állithatjuk ezt a földbirtokról. Tekintetbe kell ugyanis vennünk, hogy végrendelet létében az örökösnek nevezett fiú — innen indulunk ki, mivel nemcsak a vagyon, hanem a vagyonnak a család részére való fentartásáról is van szó — a földbirtok felét, mint ilyen kapja meg, és azonkívül még részesül a földbirtok másik felének a gyermekek számától függő hányadában, tehát három gyermek létében annak egyharmadában. Megmaradva a most jelzett esetről, melyet sza-

bályosnak is tekinthetünk, — az apai vagyont átvevő gyermek testvéreinek csak a földbirtok értékének egyharmadát tartozik kifizetni s ennyit is csak abban az esetben, ha a gyermekek jövőre örökségükre előre mit sem kaptak volna. Ezt a kifizetendő részt könnyen lehet fidozni lassu törlesztés alá eső jelzálogadóssággal.

Nem túloztunk tehát abban, midőn azt mondtuk, hogy öröklési jogunk minden birtokmegkötés nélkül is teljesen lehetővé teszi, hogy a birtok apáról fiura, akár az első szülöttség, vagy akármely más rend szerint örökön-örökké csonkitatlanul átszálljon s egyáltalán nem akadályozza az apát abban, hogy a fiut, a jövőre örököszt még életében társul fogadja, valamint mi sem gátolja, hogy a fiu folytassa apja megkezdett művét. Hogy ezt lehetővé tegye, az apának arról kell csak gondoskodnia, hogy az örökség megnyiltakor a birtok ne legyen jelzáloggal terhelve, hogy az örökös könnyen szerezhesse meg a köteles részre jogosultak kifizetésére szükséges összeget. Gondoskodnia kell esetleg arról is, hogy az örökséghez nem jutó gyermekei kötelesrészökre már előre is kapjanak némi összegeket, vagy kötelesrészöket illetőleg még életében kielégíttessenek. Gondoskodhatik akkép is, hogy a kifizetésre szükséges tőkét külön összegyűjti, vagy hogy örökösei javára életbiztosítási szerződést köt.

Részünkről az öröklési jognak ekkép való szabályozását nem helyteleníthetjük. Nem vagyunk barátjai a mindenáron való kényszer-osztálynak, mely káros gazdasági eredményekkel jár. Azt pedig, hogy a kényszer-osztály feltétlenül birtokkisebbedéseket és a tulzott nagybirtokok szétosztását eredményezné, nem hiszszük el.

Ha az emberek bizonyos életmódot megszoktak, ha ebben gyermekeiket is fenn akarják tartani, a kényszertörvény csak azt eredményezi, hogy korlátolják a gyermekek számát. De nem látjuk be, hogy a törvényhozásnak mért kellene különösen nálunk tápot nyujtania a birtok összetartási vágyaknak, holott gazdasági bajaink, csekély haladásunk főokát épen a nagybirtok rendszer, melyet a gazdaságok helyesebb aránya som mérsékel, képezi. Mi azt hiszszük, hogy sokkal helyesebb és okszerűbb, ha a törvény kimondja, hogy a köteles részre jogosult, ha a végrendeletben az ellenkező megállapítva nincs, köteles részét természetben követelheti. Kétségtelen, nehezebb ennek az elvnek jogi formulázása és a gyakorlati életben való alkalmazása, különösen

ha a nem mellőzhető betudásokat nézzük, a kötelesrésznek követelési jog alakjában való konstruálásánál. De ez a nehézség nem akadályozhatja az elv alkalmazását.

Nagy tévedés, midőn tanítják, hogy a természetben való osztály s itt földbirtokról szólunk, birtokkeveredettségekre visz. Ezt csak ott eszközli, hol a törvény a parcellás-osztályt követeli vagy legalább határozottan ki nem zárja. Ha azonban a törvény a parcellás-osztályt kizárja és lehetetlenné teszi mindazokban az esetekben, a melyekben birói eljárásnak van helye, a félt visszás eredmény be nem következhetik. Az örökösödési osztály vezessen ugyan birtokdarabolásokra, de soha sem birtokrész-darabolásokra. A birtok részdarabolásoknak véleményünk szerint még ott is elejét kell venni, a hol különben a parcellás gazdálkodás szokásos, a hol birtokegységekről tulajdonképen szó sincs. Még ily helyeken is minden esetben, melyben birói beavatkozásnak van helye, nem szabad az osztályt akként megejteni, hogy minden egyes birtokdarab annyi külön osztályrészre hasítottassék szét, a mennyi az örökös, hanem a birtokos személye által megadott egységes birtok osztassék szét annyi új birtokra, a mennyi örökös maradt. Ily helyeken is kapcsolatba hozandó az értékosztály a természetben való osztálylyal.

A parcellirozott birtokokon is akkép kell véleményünk szerint az osztályt megejteni, hogy az örökösnek jutó birtokdarabok egymáshoz közel legyenek és lehetőleg mellőztessék a keletkező új birtok szétagoltsága. Az osztályrészeket tehát akkép kell alkotni, hogy az azokat képező egyes birtokdarabok ugyanabban a dülőben vagy a szomszéd dülőbe essenek. Mi nem értünk egyet azokkal, kik a földmives osztály fenmaradásának alapfeltételét a birtokszétagoltságban, a birtokkeveredetségben keresik, s ezekben a visszasságokban némileg társadalmi előnyt akarnak feltalálni, habár maguk is érzik azoknak gazdasági hátrányait. Ugy okoskodnak, hogy a tagosítatlan, részekre szakadt kisbirtok megvásárlására nem egy könnyen határozza el magát a tőkés vagy nagybirtokos, szívesebben veszi meg a tagosított birtokot. Csakhogy arról nem szabad megfeledkeznünk, hogy a tagosított birtoknak s itt különösen a kisbirtokról szólunk, csak úgy van értéke, ha az egyszersmind tanyai birtok, ha a gazda földjén, nem pedig bent a faluban lakik. Az ily tanyai, belterjesen mivel, minden részecskéjében ki- és felhasznált birtok értéke nagy s épen ez teszi nehezzé a kisbirtokoknak egy

nagybirtokká való összetömörítését, sőt azt hisszük, hogy sokkal könnyebb a tőkésnek, a nagybirtokosnak egy parcellákra szétagolt dülő összevásárlása, mint ugyanoly nagy területen fekvő kisebb-nagyobb tanyai birtokok megszerzése. Az értéken kívül figyelembe jön az is, hogy a birtokos jobban ragaszkodik ahhoz a földhöz, melyen hajléka van, mely látta örömét és buját, mint ahhoz a földhöz, melyre csak dolgozni jár ki, mely őt csak annyiban köti le, a mennyiben neki kenyeret ad, megélhetését biztosítja.

Társadalmi mint közgazdasági érdekek egyaránt követelik, hogy nálunk ne csak fentartassanak, hanem inkább tovább fejlesztesse a mérsékelt, nagyságu kis és közép tanyai birtokok. Ennek eszközlésére minden csak lehet, társadalmunk mai rendével megegyeztethető eszközt nem csak lehet, de fel is kell használni. A mentőeszközül ajánlt minimum, homestead s más efféle birtokkötöttséget, mozdulatlanságot létesítő, a haladást és fejlődést akadályozó intézmények lomtárba valók, mert nem egyeznek korunk alapeszméjével: a szabad intézkedési joggal, melynek egyedül köszönhetjük gazdasági haladásunkat és fejlődésünket. De ha visszautasítjuk is ezeket az intézményeket, azért nem szabad mellőzni és elvetni az oly intézményt, melyet össze lehet egyeztetni korunk alapeszméivel, csak azért, mert gyökerei a földesuri korszakba nyulnak vissza. Ily intézmény a német állagörökösödés, mely különben hazánkban sem egészen ismeretlen s a mely nemcsak a svábok közt, hanem általában szokásos, hol a kisbirtokok vagyis az egykori jobbágybirtokok megoszlása már nagyobb arányokat öltött és régibb közép és nagy birtokok vásárlása által való terjeszkedés nehéz, vagy épen lehetetlen.

A német állagörökösödési rendszernek összes birtokainkra vonatkozó meghonosításával nem tudnánk megbarátkozni, mert nekünk a nagyobb birtokmegoszlás felé kell haladnunk, csak így és ez uton biztosíthatjuk mai társadalmi rendünk fenmaradását. De a mérsékelt kis és középbirtok további szétदारabolása, esetleg szétforgácsolása és az által még további aránytalanságok létesítése nemcsak nem áll érdekünkben, hanem azzal homlok-egyenest ellenkezik. Ezeket, de csakis ezeket illetőleg érdemes, sőt szükséges is a német állagörökösödés érvénybe léptetése, mint törvényes örökösödési rend. De ennél sem szabad addig menni, a meddig a német törvényhozás ment, a mely az állag-

örökös kedvéért a többi örökösöket csaknem teljesen megfosztja öröklési joguktól. Nálunk az állagörökösödést, ha az igazság és a méltányosság követelményeinek meg akarunk felelni, csakis mai örökösödési rendünknek teljesen megfelelőleg szabad és lehet életbeléptetni. A törvény készítsen a tanyai birtokos helyett végrendeletet, vagyis mondja ki, hogy az ötven holdat meg nem haladó tanyai birtokban az elhunyt legidősebb fiu örökösödik, ki köteles testvérei köteles részét az örökség megnyitától számitott hat hó alatt kifizetni. E köteles rész mennyiségét és minőségét illetőleg a törvényjavaslatban megállapított elvek mindekben alkalmazandók. De a törvény ez az intézkedése sem az örökhagyót, sem a testvéreket nem kötelezhetné. Az örökhagyónak szabadságában állana más állagörökösöt kinevezni, valamint az állagörökösödést teljesen mellőzni és elrendelni, hogy a birtok az összes gyermekek vagy több gyermek közt osztassék meg. Az örökösök szintén jogosítva volnának közös egyetértéssel az állagörökösödést részben vagy egészben mellőzni.

Nem azért követeljük mi az állagörökösödést, mintha szerelmesek volnánk a német parasztra. Távol állunk attól, hogy a német paraszt, különösen egyes vidékek gügös és fenhéjazó, de mind a mellett műveletlen parasztja képezze eszményünket. Már ha eszményt választanánk és ezt az eszményt a külföldön keresnők, a francia birtokost választanók, kinek takarékosága, munkássága és szorgalma példás és a ki a neki jutott kis, sőt piczi birtokot annyi gondnal, oly szeretettel és odaadással miveli, hogy még a nagybirtokot dicsérő angol utazó és gazda, Young Arthur, bámulatát épen e tulajdonai által már a mult században kicsikarta. Ha ezek a tulajdonságok magyar földmivelő gazdáinkban meg volnának s nem bántaná őket a nagyzás hóbortja, meg lehetnének elégedve és nem kellene őket féltlenünk. Ha követeljük az állagörökösödési rendet, teszszük pusztán azért, mivel minden részről állitják, hogy a paraszt gazda irtózik a végrendeletételtől. Ha a földmives osztályban el volna terjedve a végrendelet alkotás szokása, az állagörökösödésre általában nem volna szükség, mert a czélt, mit ezzel az intézménnyel akarnánk elérni, a végintézkedés teljesen biztosítja.

VI.

Nincs az a közgazdasági érdek, melyet tervezett öröklési jogunk — nem nézve sem utóörökösödést, sem a hitbizományt,

— különösen ha az kiegészítették az általunk javasolt intézkedésekkel, sérthetne. De tovább mehetünk és bátran mondhatjuk azt, hogy az a nemzetiségi és politikai érdekeknek sem válhatik sérelmére, mert semmiben sem veszélyezteti a mai nagybirtokos osztály: a főnemesség és középnemesség fenmaradását és fennállását. S ha ennek nemzetiségi és politikai téren van hivatása és ez kétségtelenül van, annak utóörökösödés és hitbizomány nélkül is eleget tehet. Az az aristocratia, mely a maga fentartása érdekében tervezett öröklési jogunknál is még messzebb menő intézkedéseket követel, már többé nem az öröklési jog terén marad, nem az öröklési jogot tartja magára nézve ártalmasnak, hanem az egyáltalán nem akar tudni örökösödésről és az öröklési jog eltörlését követeli. A hitbizomány, a hitbizomány helyettesítés vagy utóörökösödés egyáltalában nem örökösödés. Az örökösödés fogalma abban gyökeredzik, hogy az örökös belép az elhunyt vagyonjogaiba és kötelezettségeibe. A hitbizománynál és utóörökösödésnél mind erről szó sincs. Ezeknél csakis vagyonjogok s esetleg bizonyos meghatározott vagyoni kötelezettségek — ez az illető intézmény szervezetétől függ — szállnak át. S a vagyonjogok átszállása — ha figyelmen kívül marad az alapító és az első birtokos — nem a most elhunytól, a vagyon szerzőjéről, avagy fentartójáról az élöre, hanem a már rég elhaltól az élöre történik. Hogy ki legyen a vagyonjogok birtokosa vagy tulajdonosa, nem a most elhunyttól, hanem az alapítótól függ. A hitbizományt, az utóörökösödéssel terhelt vagyont, ha általában terheltethetik, már a vele járó célnál fogva is csak bizonyos mérvig szabad megterhelni. Ez a teher, de csak is' ez száll át az utódra, de nem egyszersmind az elődnek egyéb kötelezettsége.

Tervezett öröklési jogunk rendszeréből egyáltalában nem lehet érvet meríteni és faragni a hitbizomány és utóörökösödés szükségére. A forgalom-szabadság az, mitől félnek. Az ez által bekövetkező súlyedéstől akarnák a nagybirtokos osztályt megóvni. Azonban komolyan hiszi-e valaki, hogy az az ember, ki nem tud a maga lábán megállani, kinek, hogy meg ne botoljék, járszalagra van szüksége, hogy az az ember védője lehet a trónnak, a szabadságnak, védője és terjesztője a nemzetiségnek, hogy az ilyen járszalagon vezetett embertől a haza valami különösen hasznosat, különösen nagyot várhat. Az az aristocratia, mely a maga fentartását intézményektől és nem a saját erejétől

és képességétől várja, az az aristocratia eljátszotta szerepét, az nem képes a reá váró feladatoknak megfelelni, annak le kell tennie a térről, hogy helyet adjon egy erőteljesebb nemzedéknek, mely ismeri és tudja feladatát és kötelességeit.

Az állam és társadalom szervezete egyaránt megköveteli a nagybirtokos osztályt. Hogy olyat követelne, mely birtokainak területét ezrekkel számítja, ebben kételkedünk. A nagybirtokos osztály fényes és előkelő állását megtartja és megtarthatja még akkor is, ha mai birtokaiknak terjedelme tetemesen le is száll, ha e birtokaik arra a színvonalra emeltetnek, melyeket a mai gazdasági viszonyok megkövetelnek és megengednek. Az államnak, a társadalomnak, a nemzetiségnek és a szabadságnak csak az az aristocratia tehet szolgálatokat, mely nem ismer külön jogokat, mely magánviszonyaiban sincs ellenmondásban a társadalmi szervezet alapelveivel, mely nem csak nagy vagyona és jövedelme által tűnik ki és emelkedik a többi társadalmi rétegek fölé, hanem tündöklő erényei, magasabb műveltsége és képzettsége által. Az aristocratianak, ha hivatásának igazán meg akar felelni, vezérszerepet kell vinnie minden téren, a nemzetnek élén kell állania és haladnia. Hogy erre képes legyen oly aristocratia, melynek kezei meg vannak kötve, mely a maga vagyonáról sem intézkedhetik szabadon, ez az, miben kételkedünk.

Ne zavarjuk össze a régi negyvennyolcz előtt létezett viszonyokat a maiakkal. Azokban az időkben, midőn a közműveltség nagyon is alacsony fokon állott, midőn a nagybirtokok gazdaságvitelére lényegileg alig volt egyéb, mint hogy behajtották a robotot, beszédtek a dézsmát, a regálet stb., azok a régi »uriházak« vihetek és játszhattak szerepet, eljárhattak a megyére, teljesíthettek ott u. n. ingyen szolgálatot, mi ugyan nem áll, hiszen jól tudjuk, hogy e szolgálatok és a még sokkal terhesebb hadi kötelezettségek ellenértéke fejében kapták és élvezték az anyagi előnyöket. Ma annak, ki a földbirtokon megélni és megállani, ki a közéletben is szerepet akar játszani, nem csak jó és képzett gazdának, hanem műveltnek s pedig nem csak felületesen, hanem alaposan műveltnek is kell lennie, mert a szavaknak, a nagy mondásoknak ideje lejárt, alaposságot és szakértelmet követelünk és kell követelnünk. Biztosítja-e már most a hitbizomány a jövedelmet és a birtokos képzettségét? Gondoljunk csak a jövedelemre. A földbirtok jövedelme, illetőleg járadéka ez idő szerint folytonosan hanyatlik és valószínű, hogy

csak évtizedek múlva fog ismét emelkedő irányzatot mutatni. Azt a jövedelmet tehát, mit a birtokos vesz, a gazda a maga eszével és tehetségével tartozik helyrehozni. Az ész és tehetség nem ér sokat megfelelő tőke nélkül. A szabad birtokos könnyen beszerezheti ezt a tőkét, nehezebben vagy egyáltalában nem a kötött birtokos. Míg a szabad birtokos a hanyatló járadék ellenére folytonosan nagyobbodó jövedelemre tehet szert, a hitbizomány birtokos épen ellenkezőleg folytonosan szegényedhetik, jövedelmének folytonos hanyatlását láthatja. De azt hisszük, hogy a mérsékelt jövedelemmel bíró hitbizomány birtokos idejét a gazdálkodás épen úgy igénybe veszi és még nagyobb mérvben fogja igénybe venni a jövőben, mint a szabad birtokosét. Ne hunyjunk szemet azon átalakulás előtt, melyet az előhaladtabb nyugoti államokban látunk. Nagy-Britániában, *le pair excellence* haszonbéres országban, mindinkább előtérbe lép az önmivelés. Franciaországban a haszonbéres gazdálkodás nem bírja magát fentartani s mindinkább hanyatlik. Nálunk lehetne ugyan a haszonbéres gazdálkodást fejleszteni, meg is volnának erre a megfelelő elemek, csak az akarat és a kellő belátás hiányzik. Mindig csak azt fészegetjük, hogy nincs haszonbérlő osztályunk, mintha ez bármely országban is csak úgy parancsmódra és nem nevelés által keletkezett volna. Ha nálunk a nagybirtokos osztály akkép fog cselekedni, mint az angol és skót földesurak cselekedtek volt, vagyis betanítják a volt jobbágyokat, nekünk is lesz haszonbérlő és megfelelő haszonbérlő osztályunk. Ime az eszköz, melylyel a nagyobb birtokos osztály magát a munka alól felmentheti, de másrészt nagyobb befolyásra is szert tehet és hozzájárulhat úgy mezőgazdaságunk felvirágzásához, valamint helyesebb társadalmi viszonyok alakulásához.

Nagyon elterjedt nálunk is az a felfogás, mely azt tartja, hogy ha a földbirtok tősgyökeres magyar kézben van, már akkor a magyar nemzetiség is meg van védve. Ennél tévesebb felfogást magunknak nem képzelhetünk. Messze vagyunk attól, s hisszük is, hogy soha sem fog bekövetkezni, hogy földbirtokviszonyaink oda fejlődjenek, hová az angol és nápolyi földbirtokviszonyok jutottak. De tegyük fel, hogy ez bekövetkezik, feltehetjük, mert a hitbizomány igen alkalmas csomópont a birtok tömörítésre, hogy hazánk földbirtokának tulnyomó része néhány magyar család kezén van, de a népesség zöme, mind az a nép, mely az ipart, a kereskedelmet, a műveltséget képviseli, más nemzetiségű,

hiszi-e valaki, hogy hazánk még akkor is megmaradna magyar-
nak? De hiszi-e valaki, hogy a magyar nemzetiség terjedését a
nép közt előmozdítja vagy általában csak előmozdíthatja is az
úr, ki ha a néppel érintkezik is, csak mint ilyen érintkezik? Nem.
A nemzetiség terjedésének sokkal több szolgálatot tesz a közép-
rend, mely ugyan nincs felmentve a testi munkától, de a mely-
nek vagyoni viszonyai mégis megengedik, hogy gyermekeit jobb
nevelésben részesítse s önmaga is szentelhessen némi időt a maga-
sabb szellemi élvezetnek. Ily középrendnek, mely összekötő láncc-
szemet képez a magasabb és alsóbb rétegek közt, érezzük saj-
nosan hiányát. Ilyennek keletkezését akadályozná meg a birtok-
kötöttség bizonynyal nemzetiségünk terjedésének hátrányára.

Ha terjed nemzetiségünk, ha minél többen tanulják meg a
magyar szót és válnak idővel egészen magyarrá, tulajdonitanunk
kell azt annak, hogy minden emberben meg van a törekvés,
hogy előre jusson, előrehaladhasson, és ha ő maga nem is, leg-
alább gyermekei vagy gyermekei közül legalább egy, magasabb
állást és tekintélyt foglalhasson el az életben. Tegyük lehető-
lenné birtokkötöttséggel vagy az életpályák megnehezítésével a
haladást, megöljük az embereket a haladási vágyat is, meg-
fosztjuk az embereket az ösztöntől is, mely őket a magyar,
mint államnyelv megtanulására és elsajátítására bírja.

Mi a nemzetiség terjedésének érdekében óhajtjuk, hogy
nálunk az ipar és kereskedelem is teljesen magyar legyen. E
téren is vigyenek vezérszerepet a régi nemes családok ivadékai
és ne akarjanak csak földesurak, hivatalnokok vagy tisztviselők
lenni. Régi nemes családaink még sokkal elfogultabbak, még sok-
kal inkább élnek a régi eszmekörben, mely a munkát és különö-
sen a testi munkát szégyennek tartja, hogysesem egyhamar elszán-
ják magukat iparos és kereskedelmi pályára való lépésre. Ezen a
téren legalább egyelőre vajmi keveset várhatunk tőlök, holott
itt lendíthetnének sokat a nemzeti ügyön, de saját anyagi hala-
dásukon is. De a nézetváltozás, a viszonyok helyesebb felfogása
és azokhoz való alkalmazkodás e körökben is helyt foghat. Élet-
pályát, bármi csekély vagyonnal is kezdeni és ezen boldogulni
sokkal könnyebb, mint minden vagyon nélkül magát felküzdeni.
S még sokkal nehezebb a pályakezdés és a választott pályán
való boldogulás annak, kinek ugyan semmi vagyona sincs, hanem
nevelése folytán nagy igényekkel lép az életbe, oly igényekkel,
minőket az, ki gyermekkorától csak nyomort s inséget látott,

nem ismert. A hitbizomány birtokos gyermekei közül csak egy kapja meg a vagyont, a többi esetleg minden nélkül távozik el az apai házból, melyben bőséget látott, nagyobb életigényeket sajátított el. A gyermekek életmódja és nevelése az apának és a nagyreményű utód állásának, vagyoni viszonyainak, nem pedig a többi gyermekek későbbi állásának és viszonyainak felel meg. A szabad birtokos, ki tudja, hogy az általa birt vagyon meg fog oszolni, a saját és gyermekei életmódját bizonyos szűkebb határok közé szorítja és gyermekeinek későbbi állásukhoz mért nevelést ad. S az apai vagyonban részesülő bizonyos korlátolt viszonyok közt nevelt gyermek sokkal könnyebben is léphet iparos és kereskedő pályára.

Ne birtokkötöttségre, hanem birtok szabadságra törekedjünk. Mi nem az öröklési jogtól, hanem a birtok szabadságtól várjuk azt, hogy birtokviszonyainkban bekövetkezik a helyesebb arány és már ez maga fogja eredményezni, hogy egy oly közép-birtokos osztály alakuljon, mely inkább megfelel mai társadalmi rendünk követelményeinek. Ez a középosztály távol áll a pazar fénytől, de távol áll a megélhetési gondoktól is, melyek testi és szellemi erejét felemésztik, azokat kifejlésre jutni nem engedik, mely tehát megengedheti magának az élet némi kényelmeit, a nélkül, hogy az életet csupán anyagi élvezek honának tekintse és ezért átengedi magát a szellemi, magasabb élvezeknek is. Az ily középosztály a korrallal együtt akar és tud is haladni úgy anyagiilag, mint szellemileg és erkölcsileg. Ez az osztály nem zárkózik el, fiaiból, leányaiból nem farag és nevel urakat és kisasszonyokat, hanem nevel munkás, hasznos tagokat a foglalkozás minden ágában. Az ily középosztály magával viszi, magával ragadja, felemeli az alsóbb osztályokat is. S mindez csak gazdaságunk, nemzetiségünk és szabadságunk megerősítésére és fejlesztésére szolgálhat.

VII.

A törvényjavaslat 91. és 92. §-aiban tervezett utóörökösödést illetőleg teszünk még néhány észrevételt. A 91. §. szerint az apa jogosítva van pazarló vagy nagyon eladósodott gyermeke köteles részét akképp korlátozni, hogy ez a törvényes örökösödés rende szerint gyermekeire szálljon át. A 92. §. szerint az apa gyermekének unokáiban utóörökösöket rendelhet, ha neki az öt törvény szerint megillető egész örökrészt kiadja.

Ez intézkedéseket kizárólag a földbirtokra való tekintettel kell fontolóra vennünk és kérdeznünk kell, minő hatással leendő az a földbirtok megosztására és a mezőgazdaságra? A tőke, értékpapírok, követelések, házak itt figyelembe nem jönnek, mert ezek megkötése, mint már említettük, semminemű közgazdasági vagy társadalmi hátránnyal nem jár. Gyár vagy üzlet pedig bizonyosan nem fog utóörökösödéssel terheltetni, mert annyi esze van az örökhagyónak, hogy az ily utóörökös rendeléssel csak azt éri el, hogy a gyár vagy üzlet nem fog unokáira átszállni abból az egyszerű okból, mert akkorra a szabott korlátnál fogva már rég megbukott, rommá lett.

A birtokmegkötés, ha csak egy nemzedékre is, sérelmes és hátrányos. A föld főalkatrészeit és tulajdonságait illetőleg kétségtelenül természeti adomány és nem emberi mű. Mint minden természeti adomány, ez is közös használatra van rendelve, mely közös használatnak azonban nem szabad és nem lehet azt az értelmet adni, hogy minden embernek jusson földbirtok, melyen maga állítsa elő az élelmezésére, ruházatára és általában életfentartására szükséges szereket és anyagokat, hanem csak azt, hogy a földbirtok szerzhetéséből senki kizárva ne legyen, ki azoknak az igényeknek, melyeket az emberiség a földbirtokra tehet és saját fentartása érdekében tennie is kell, akar és képes is megfelelni. Feltétlenül szükséges, hogy a földbirtok folytonosan nagyob- bodó és emelkedő hozadékokat adjon, hogy a folytonosan szaporodó emberek a szükségesekben ne csak hiányt ne szenvedjenek, hanem minél bővebben elégíthessék ki szükségleteiket. Ez igényeknek általában csak tőke és munka befektetése által lehet eleget tenni. S ez igényeknek jobban meg fog felelni az értelmes gazda, ki a földmivelést életfeladatának tekinti, mint az a gazda, ki csak azért miveli a földet, mert kénytelen vele.

Minden nemzedéknek kötelessége a mezőgazdaságot előrevinnie, gondoskodnia arról, hogy a földbirtokon jobb és helyesebb gazdaság folytattassék, mint a megelőző nemzedék alatt, hogy a jövő nemzedék annál biztosabban, annál könnyebben haladhasson előre. Tegyük fel, hogy földbirtokosaink tulnyomó része, illetőleg csak a 200 holdon felül levő birtokosaink élnek a törvény adta joggal és csak egy nemzedékre is megkötik a földbirtokot, nem vonná-e ez maga után egész mezőgazdaságunk pusztulását, és még jó szerencse, ha csak állandóságot fogna eredményezni. A birtokos senkitől, de senki-

től még egy fillér hitelt sem kaphatna, hacsak úrsorástól nem. Érje birtokát valamely szarencsétlenség, pusztulás, kénytelen eltűnni, mert tehetetlen. Javítást nem eszközölhet, mert kezei megkötvék, a szükséges tőkét sem a birtok egy részének elidegenítése, sem a kölcsön felvétele által nem képes beszerezni. S mikor a birtokos behunyta szemét, bekövetkezik a kényszerosztály, mert nem az apa intézkedik és intézkedhet, hanem már a nagypapa döntött. Ez az utóörökösödés, mely csak a régi elavult ösiséget állítja vissza, még több és nagyobb korláttal, mert az az elzálogosítást ki nem zárta, közgazdasági szempontból határozottan károsabb az angol entail rendszernél. De káros még azért is, mert azokban a családokban, melyeknek ez az intézmény főleg szánva van, megörökíti azt a gondolatot, hogy ők uraknak, földesuraknak születtek, nekik uraknak, földesuraknak kell maradniok. S ez társadalmi szempontból, nemzetiségünk terjedése érdekében káros, sőt veszélyes elv, a mennyiben akadályozza, hogy a foglalkozások által keletkezett osztályok társadalmi téren egybeolvadjanak.

Különben ebben az utóörökösödésben nincs semmi fentartó elem. Az apa elhunytával osztály alá kerül a birtok és ez az osztály okozhatja, hogy annak nemcsak egyes részei, hanem az egész is idegen kézre jut, mert itt tényleg beállhat az az eset, hogy az urfiaknak, magasabb igényekkel nevelt gyermekek eltartására az egynek-egynek jutott osztályrész kicsi. De az örökségokban biztos gyermekek elfajulhatnak, elkorcsosodhatnak és a nagypapa által gyűjtött vagyont az unokák verik el. Az ember épen oly hajlammal bír a jóra, mint a rosszra, az erkölcsösségre, mint az erkölcstelenedésre. A gonosz hajlamok és szenvedélyek kifejlésére gyakran csak a véletlen hat és gyakran ezek elnyomására az apai hatalom és tekintély egész telje szükséges. A nagyreményű örökösrel szemben az apai támogatás megvonása s az ez által gyakorolt kényszer hatálytalannak bizonyul, mivel akadnak jó barátok, kik szép szóért, jó pénzért szívesen támogatják a korcs, elzüllött gyermeket, kire biztos örökség néz. Magunk is elismerjük és valljuk, hogy furcsa családi élet az olyan, melynél a kapcsolatot az örökség elvesztésnek félelme képezi; nem állítjuk és nem állítottuk sehol sem, hogy az örökségében biztos gyermek feltétlenül erkölcstelenné, könnyelművé lesz, de bátran feltételezhetjük, hogy könnyebben lép sikamlós utakra az a gyermek, ki a könnyelmű élethez szükséges anyagi eszközöket

magának megszerezheti, annál a gyermeknél, ki pénzes »jó« barátokra szert nem tehet, ki anyagilag az apától függ.

Nem érthetünk azokkal egyet, kik a magasabb osztályok könnyelműségétől, pazarlásától nagyobb birtok- és vagyon-megoszlást várnak. A magasabb osztályok életmódja feltétlenül befolyásolja az alsóbb osztályok életmódját is. Az emberekben nagy mértékben megvan a versenyzési vágy, melyből ered a magasabb osztályok majmolása. Ha a magasabb osztályok erkölcstelen, könnyelmű életet folytatnak, az alsóbb osztályok sem maradnak vissza. Általános elerkölcstelenedésre, sülyedésre a nemzet, a társadalom jövőjét alapítani nagyon is téves felfogás. Nem várunk nagyobb birtok- és vagyon-megoszlást még a kényszer és egyenlő osztálytól sem, mert ha megoszlik az egyik szülő vagyona, megoszlik a másik szülőé is. Az öröklési jognak nem is feladata, hogy előmozdítsa a vagyon minden áron való megoszlását, feladata csak az, hogy megakadályozza a birtok és vagyon tömörítését, egy kézen maradását. Bizzuk a birtok és vagyon megoszlását a gazdasági élet fejlődésére, az alsóbb, különösen a munkásosztályok józan életigényeinek nagyobbodására. Ezek minden kényszerosztálynál sokkal hatályosabb és biztosabb eszközök.

Ha ezeket szem előtt tartjuk, nem helyesebb és indokoltabb-e, ha annak a gondolatnak megvalósítására, melynek a 91. §. szolgál alapul, az adósságmentesítést alkalmazzuk. A tékozló gyermek is megjavulhat, jobb utra térhet. Az önhibáján kívül már akár helytelen számítás, akár kedvezőtlen viszonyok folytán eladósodott gyermek az apai vagy anyai örökség birtokában új életet kezdhet, melyen felemelkedhetik, vagyonossá lehet és gyermekeire sokkal nagyobb örökséget hagyhat, mint mikor kezei meg vannak kötve, még a jövedelemről sem rendelkezhetik, melyet a reá maradt vagyon szolgáltat, mert azt lefoglalják a hitelezők. Mért ne adathatnék meg a jog, mely a kényszeregyességben már különben is meg van adva, hogy magát minden ember csődeljárás nélkül is mentesíthesse a régi adósságoktól, a régi terhektől? S miért ne lehetne e jogot annak is megadni, kire általa még el nem fogadott örökség szállt? Miért kellene az ember munkaerejét örökkön-örökké, élte fogytáig lelánczolva tartani, azt munkaerejének teljesen szabad érvényesítésében akadályozni? Mi nagyon is távol állunk attól, hogy minden hitelezőben már is uzsorást lássunk, sőt ezt a fogalmat »uzsora« alig

vagyunk képesek helyesen formulázni. Hanem igen is ismerjük a különbséget az egészséges és egészségtelen hitel közt. Nem egészséges az a hitel, mely nem anyagi alapon nyugszik, melynek biztosítékául valamely várandóság szolgál. S mi azt hisszük, hogy az egészségtelen hitel megszüntetését biztosabban elérjük az adósságmentesítéssel, a munkaerő felszabadításával, mint büntetőintézkedésekkel, vagyonmegkötésekkel. Ha a kölcsönadó tudja, hogy a kiszemelt áldozatnak sem örökségére, sem jövődö keresetére nem számíthat, nem fog kölcsönöket adni könnyelmű urfiaknak és apáknak. S ha ezek a könnyelmű apák és urfiak nehezebben vagy épen nem szerezhetnek pénzt, mivel már addig a meddig folytathatják pazar életmódjukat, ezt vagyonuk és jövedelmök, nem pedig hitelök arányában fogják berendezni s nem fognak akarni a világ előtt vagyonosabbaknak látszani.

S ha a nagyapa akarja, hogy unokái, dédunokái, ösunokái stb. leszármazói lássák és élvezzék szorgalmának gyümölcsét, tegyen alapítványt állam vagy más értékpapirokban, bérházban vagy gyümölcsözőendő pénztökében, melyet jó fedezet mellett első sorban leszármazóinak kelljen kölcsön adni. Az ily alapítványok ellen senkinek semmi kifogása sem lehet. Földbirtokot azonban még csak egy nemzedékre sem szabad megkötni és a már létező hitbizományok is megszüntetendők, a jelenlegi birtokok szabad tulajdonának nyilvánítandók.

DR. PÓLYA JAKAB.